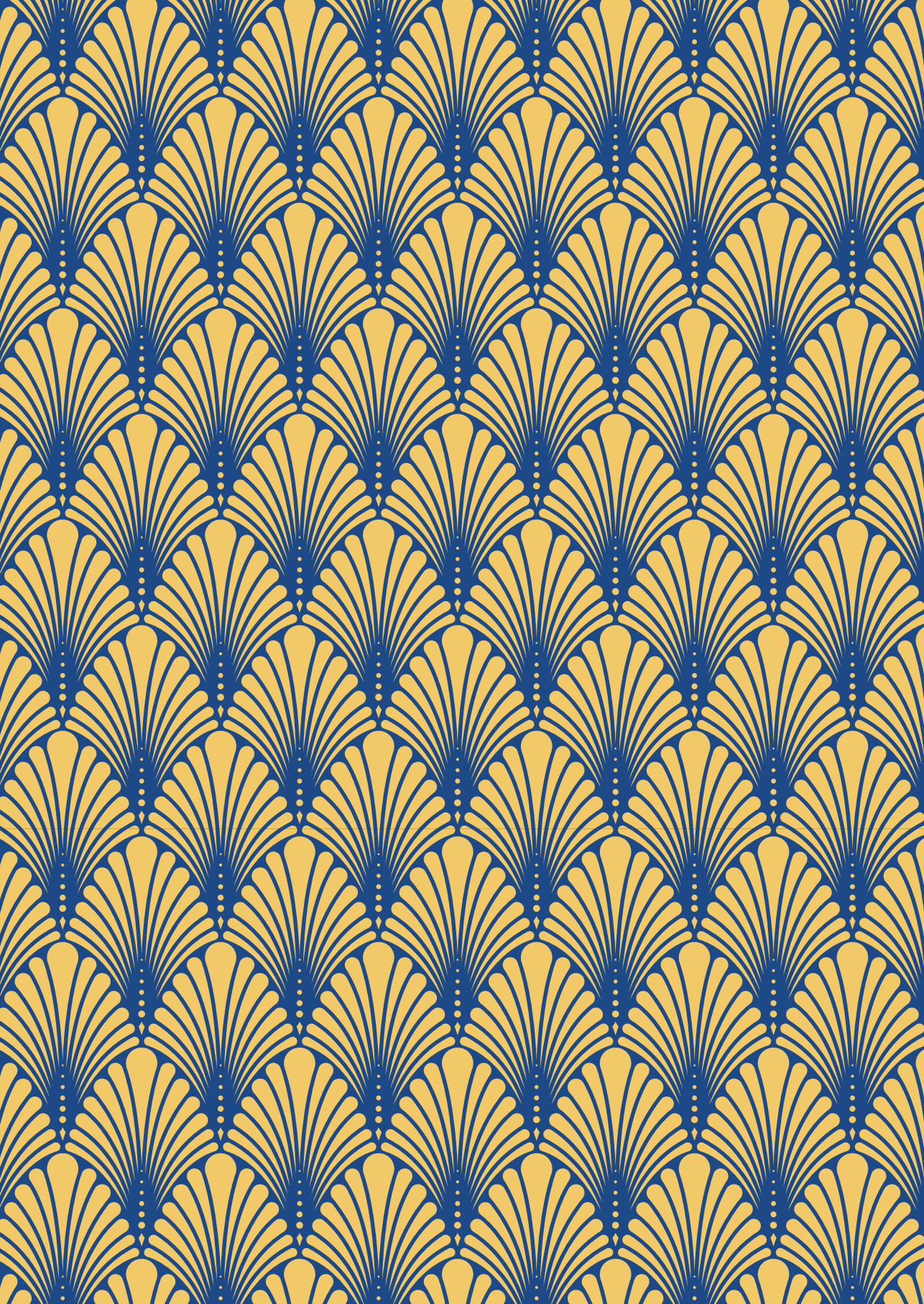

Hotel Schiller

HOTEL SCHILLER

*Geschiedenis van een hotel
en zijn kleurrijke gasten
tijdens de bruisende interbellumjaren*

MEULENHOF

ISBN 978-90-290-9344-6
ISBN 978-94-023-1506-6 (e-book)
NUR 680

Vormgeving omslag en binnenwerk: Mijke Wondergem, Baarn
Opmaak binnenwerk: Peter Tychon, Wijchen
Omslagbeeld: Leo Gestel
Auteursfoto: © Friso Keuris

© 2020 Marjolein Bierens en Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

De uitgever heeft ernaar gestreefd alle rechten van derden te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen contact opnemen met Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

Een plekje in de stad 9

1 Hotel Schiller op het plein 13

Veilinghuis De Zon 20

2 De Kuil van Schiller 29

Grand hôtels 37, Een hotel als Krasnapolsky! 41,
Bier en pannenkoeken 44, Café Schiller Rembrandtplein 47,
Frits Schiller 54, Het gastronomische centrum van de wereld 56

3 Hotel Café Restaurant Schiller 61

4 Corry 69

De portretten van Corry 76

5 Graag geziene gasten 79

De familie Heijermans in Schiller 81

6 Tijdens de Eerste Wereldoorlog 85

De familie De la Mar 90, Dochters van beroemde vaders 92,
Van uitvreeters en niet betalende gasten 96, In afwezigheid van
zijn gasten 101

7 Het Amsterdam van Breitner 105

Op zoek naar het verleden 108, Twee schilders, twee doeken 109,
Het portret van De Taaie 110

8 Een periode van herrie 115

Een rebelse gast met visie 116, De uitverkorene 119,
De Rapaille Partij 121, Het portret van Hadjememaar 123

9 Windvlaag des doods 129

10 Koning van het Rembrandtplein 135

Het portret van Oscar Fabrès 139, Zoon van de baas 142

11 Blik op het gewone leven 147

Jongen van de straat 149, Een karakteristieke houding 156,
Harmen Meurs 158

12 Drama in de theaterwereld 163

De eerste cabaretier 168, Liefdesbrieven 171,
Jenny en de nieuwe tenor 174, Moeder is dansen 176

13 Moord op het plein 183

De kamer van het echtpaar Pisuisse 186,
Hoe de doden te gedenken 186

14 Een nieuwe dode 191

15 Van nomaden, ochtendmensen en avondmensen 197

Zij die vertrekken 201

16 Rumor onder het personeel 207

Eylders 210, De kleine man 213, Oerinoep 219,
Van Honk tot Kring 221, Een paard te gast 223

17 Tuschinski in de Reguliersbree 227

Het Bioscope Theater 229, Het Montmartre van Amsterdam 233,
Abraham Icek Tuschinski 234

18 Nieuwe gasten aan de vastegastentafel, 1933 243

Rudolf Nelson 243, De kamer van Rudolf Nelson 253,

Meer nieuwe Duitse gasten 254

19 Wat buiten is, komt binnen 257

Van zwarthemden tot zwarte huid 262, Regisseur Max Ophüls 266,

Alles wordt minder 268, Nieuwe gasten: Duitse matrozen 269,

De vijfde colonne 273, Henri Pieck en Hildo Krop 274

20 Valavond 279

Het portret van Jeanette 281, Hoe de liefde te ontvangen 282,

Gordijnen 285, Nieuwe gasten: onze jongens 285

21 Einde van de interbellumjaren 293

Behoedzaam 295, Die eerste oorlogsjaren 298,

Redelijkheid en kalmte 301, De kamers van de bezetter 303,

Respect en fatsoen 306, Kom en lach! 307,

Nieuwe gasten: de Canadezen 315, Nieuwe gasten: de Binnenlandse

Strijdkrachten 318

22 De laatste jaren van het koninkrijk 321

Nieuw elan op een gehavend plein 324, Rancune 326,

Vernieuwing 329, Het plein als luchthartig melodrama 332,

Onthechting 337

Hotel Schiller in het heden 343

Nawoord 345

Dankwoord 347

Noten 348

Illustratieverantwoording 363

Register 365

SCHILLER
RESTAURANT

SCHILLER

WILLER
RESTAURANT

WILLER
RESTAURANT

EEN PLEKJE IN DE STAD

Iedere zaterdag voor Pasen was het zover. Dan startte mijn vader de witte Ford Taunus en reden we – meestal gekleed in onze nieuwe, veel te dunne, maar paasbeste voorjaarskleren – van Breda-Zuid naar Amsterdam-Centrum, waar mijn vader de auto steevast op het Frederiksplein bij de Nederlandsche Bank parkeerde, op dezelfde plek als het jaar daarvoor. In ganzenpas liepen we dan over de smalle stoep van de Utrechtsestraat langs de kleine winkels, af en toe opgeschrikt door een vrouw (of man) in een portiek die groot en blond – of donker, maar vooral nogal naakt – stond te wezen en haar (of zijn) diensten aanbood. Het waren de jaren zeventig.

Ter hoogte van het Amstelveld splitsten we op. Mijn vader en mijn jongere broers gingen richting Artis en ik, als enige dochter, liep met mijn moeder naar de winkels in de Leidsestraat. En altijd kwamen we over het Amstelveld en altijd vond ik dat het mooiste plein dat ik ooit had gezien. Ik wist niet precies waarom. Mijn moeder deelde die bewondering niet. *Het zijn maar kleine huisjes, hoor, ze zullen wel vochtig zijn en ze hebben geen tuin*, was meestal het verstrooide commentaar, want in gedachten was ze al bij winkels die nu niet meer bestaan, zoals Metz & Co en daarna naar de Bijenkorf toen het nog een plek was om eerbiedig in rond te lopen.

Voor mij was het Amstelveld iets bijzonders. Ik hield van de sfeer, van de bomen, van de gevelhuizen. Het waren huizen waarin je geboren kon worden en waarin je kon sterven, al zou ik het toen niet zo hebben benoemd. Het was een plek die mij leek te herkennen en me begroette. *Ha, daar ben je weer. Wees welkom.*

Het was anders dan onze net opgeleverde nieuwbouwdoorzonwo-

ning in een straat waar alle huizen hetzelfde waren en niets van anderen bleef kleven, behalve her en der een eigenwijze felgekleurde gevel van een rebelse bewoner die de eenvormigheid wilde doorbreken.

Twintig jaar later kwam ik tot mijn grote geluk in de buurt rond het plein te wonen. Mijn kind speelde er en vaak zat ik op het terras van Café Nel om een oogje in het zeil te houden. Het plein had en heeft nog steeds iets uitnodigends, zoals het erbij ligt, omzoomd door zesenvoertig Kaukasische vleugelnootbomen met hun knoestige stammen met gezichten, waarvan de takken 's winters kaal naar de hemel reiken maar in de zomer een zwaar, schaduw gevend bladerdak dragen. Hun wortels moeten diep in de grond zijn vertakt. Het middendeel van het plein is open. Daar op dat binnenste van het plein kan van alles gebeuren, opdoemen en weer verdwijnen, alsof het nooit heeft bestaan. In een beschutte hoek is een speeltuintje. Op het plein voetballen kinderen, jongens, meisjes, vaders. Hangjongeren blowen op een bankje. Behalve dat ene leuke café is er aan de overzijde van het plein een café-restaurant, een tegenpool van Café Nel en zijn rommelige clientèle, waar yuppen zitten en een soort van beroemdheden die hun gezicht verschuilen achter zonnebrillen, maar irritatie uitstralen als ze worden genegeerd. Er staat een standbeeldje van een opvallende, aparte figuur uit het verleden, Kokadurus,¹ die hier in het interbellum zijn spullen uitventte. Er is een fonteintje dat water geeft aan de dorstigen. Een kerk van hout. En overal in de huizen met de fles- en trapgeveltjes zijn er ramen als ogen, zowel mild als berustend.

Maar over het Amstelveld in het heden gaat het hier niet.

We moeten terug naar het verleden. Zo'n honderd jaar terug.

En dan weg van de markt die hier dan ongetwijfeld plaats zou vinden, waar Kokadurus, de keizer onder de standwerkers, politieke commentaren geeft terwijl hij zijn spullen verkoopt, door de Utrechtsestraat van het verleden, langs de winkel van Ongeregelde Goederen, verder, langs een winkel in korsetten, in damesjaponnen, langs een lunchroom annex boterrestaurant, een chocolatier, een tandarts en een handel in kunststanden en -gebitten, een horlogier, een dameshoedenwinkel, een winkel in Pfaff-naaimachines, een muziekwinkel gespecialiseerd in snaren, en door naar het Rembrandtplein. Nee, niet naar het plein in het heden met zijn chaos en anonimiteit, zijn toeristen en rauwe ongepolijste horeca zonder gezicht, zijn schetterende lichtreclame over exotische stranden. Hier willen we niet wezen. We willen naar het plein in de tijd van het

interbellum, met een uitloop naar de jaren zeventig, waarna het plein zijn gezicht verloor en in de ramsj belandde.

Op dat plein, in die tijd van leven, moeten we elkaar ontmoeten. Toen 'het plein' nog een begrip was in de stad en zelfs in het land. Hier speelde zich het leven af. Hier op de terrassen en in de hotels leefden, woonden en sliepen de mensen over wie de kranten schreven en die van zich lieten horen. Die de plaatselijke schouwburgen aandeden en van wie de liedjes de huiskamer binnenkwamen via de radio. Hier huisden schrijvers van wie de boeken werden gelezen. Hier was passie en hier was moord. Hier waren de theaters in de Amstelstraat.

Het plein in de tijd van het interbellum leefde zoals een plein kan leven, als het door de juiste mensen wordt bezocht.

Voor hen die niet weten waar het Rembrandtplein te vinden is: vanaf het Centraal Station neem je tram 4. Je kunt ook eenvoudig te voet gaan. Het is een kleine wandeling van een half uur via Damrak en Rokin, de Munt, de Reguliersbree, langs bioscoop Tuschinski en dan opent zich het plein van de oostkant gezien.

Aan de zuidkant van het plein ligt Hotel Schiller.

Hier zullen we uiteindelijk belanden en onze intrek nemen.

HOTEL SCHILLER OP HET PLEIN

Een plein is een ruimte voor ontmoetingen. ‘Ik zie je bij het beeld van Rembrandt, Thorbecke, prins Hendrik, Spinoza, Wilhelmina...’ Vanaf hun sokkel kijken ze toe hoe mensen zich aan hun voeten herenigen en weer uiteengaan. Ergens op een plein, in het midden of juist aan de rand, staat meestal wel een standbeeld van een man, soms een vrouw, als een aandenken aan een veldslag, een overwinning, een herdenking van slachtoffers van een ramp, een eerbetoon aan een grootheid, een held, een bijzondere, kleurrijke volksfiguur, een zeevaarder of koopman die in het heden niet meer zeker is van zijn sokkel. Een politicus, koning of kunstenaar van wie het bestaan en de nalatenschap hun stempel hebben gedrukt op de stad of het land.

Op dit plein in de hoofdstad staat het beeld van de schilder van de Lage Landen, Rembrandt van Rijn, in een lichaam van gegoten ijzer. Zijn ogen zijn leeg, zonder pupillen, alsof hij het heden niet meer hoeft te kunnen zien. Van hem wordt niets meer verwacht. Hij heeft zijn werk gedaan en hoeft ons alleen maar aan zichzelf te herinneren, aan *De Nachtwacht*, aan de schitterende schilderijen die in het Rijksmuseum hangen waarvan de wereldvermaarde schoonheid afstraalt op onze Hollandse identiteit. Zijn schepper, de Belg Louis Royer, heeft hem vreemde grote ballonkuiten gegeven en een niet-flatterende pofbroek. Op zijn hoofd draagt hij een baret, waarop vaak een duif zit of een meeuw die vanaf deze positie de toestand op het plein overziet. Wij, Rembrandt. In zijn eenzame grootheid werd de ijzeren schilder lange tijd omringd door een serie kleinere, uit brons gegoten figuren die de leden van de Nachtwacht voorstelden en zich onder zijn sokkel groepeerden.¹ Ze stonden erbij als schorriemorrie dat de grote schilder met hun klachten over zijn nieuw-

Louis Royer, maker van het beeld van Rembrandt van Rijn en Naatje van de Dam

lichterij, het gehanteerde perspectief en de misplaatstheid van het gestorven dochtertje op het doek, waartoe zij de opdracht gaven, bleven achtervolgen. Het aloude verhaal van een schepper die door zijn eigen creatie ter verantwoording wordt geroepen. Sinds begin 2020 is de schilder van hen bevrijd en heerst hij weer alleen over de leegte.

Het plein is doorwasemd van historie, maar deze zit, zo op het oog, weggestopt achter neonreclame en een scherm zoals op Times Square in New York, dat het plein in de nacht zo verlicht dat de maan en de sterren hier nooit zichtbaar zullen zijn.

Aan het plein liggen twee hotels. Aan de noordzijde ligt het zakenhotel Caransa, dat het plein ontstert met een lelijk nieuwbouwconcept uit de jaren zeventig waar het persoonlijke en authentieke geen vat op heeft. Aan de zuidkant van het plein ligt het art-decogebouw Hotel Schiller, nu in sluimerstand, maar lang een begrip in de stad, vanwege zijn clientèle en zijn eigenaar, de eigenninnige kunstenaarsvriend, kunstschilder en hotelier Frits Schiller.

De hotels zijn elkaars tegenpolen.

In de interbellumjaren was dit plein van noord naar zuid en van oost naar west een begrip. De benaming 'het plein' volstond. Daar waren verder geen toevoegingen voor nodig. De componist Max Tak bracht het plein een ode in het lied 'Onder de bomen van het plein, daar kan je zo gelukkig zijn'.² Iedereen in de stad en in het land wist: op 'het plein' daar moest je zijn, daar moest je wezen in de tijd zonder telefoon en media, toen je alleen je mond had om van mens tot mens te spreken. Telefoneren kon al wel, maar had geen zin. In een leeg kantoor van het hotel rinkelde urenlang een bel op een blok zwart bakeliet met stroeve draaischijf. Aan

Rembrandtplein, oktober 1904

de balie wellicht, maar het was altijd druk en degene die moest worden gesproken, was meestal niet zo snel te vinden in de deinende mensenmassa. De dienstdoende bediende of receptioniste zou zo lang tussen de menigte moeten zoeken dat aan de andere zijde zuchtend werd opgehangen. De beller werd gedwongen om zelf zijn opwachting te maken op 'het plein', waar Hotel Café Restaurant Schiller zich eenvoudig liet vinden en waar hij of zij hartelijk of afstandelijk, precies zoals gewent, werd begroet door de gastheer.

Figuren waren soms nauwelijks zichtbaar door de rook van pijptabak. De stem van de hotelier was vriendelijk, zijn lange magere lijf in zijn eeuwige driedelig pak boog zich naar zijn gasten over, terwijl zijn hand zijn golvende grijze haren over het hoofd naar achteren veegde. Met de sluipende stap van een indiaan kon hij tot zeer nabij komen en infiltreren

in gesprekken, woorden zeggen, zinnen met zich meetrekken naar een andere tafel, alsof iedereen aangesloten was op een en hetzelfde gesprek en alle gedachten in eenzelfde universum verkeerden.

Dat kon hij bewerkstelligen.

In het restaurant en hotel was er altijd een drukte van mensen en geluid, geklater van gesprekken, de ruis van conversatie, de achtergrondmuziek van de huispianist, het kletteren van messen en vorken, het getinkel van glazen en het ploppen van kurken. Aan de wanden hingen de portretten van oude overleden, of nog levende en zelfs aanwezige gasten, gehuld in hun eigen stilte. Gevangen in bevroren poses staarden ogen de bezoeker aan en leken te zeggen. *Weet u nog wie wij zijn, kent u onze kunst, weet u nog van de liederen die wij zongen, de stukken die wij maakten? Denk aan ons, vergeet ons niet in uw eigen tijd van leven.*

Het hotel en het plein kwamen voor in lijvige memoires van namen die nog steeds tot de verbeelding spreken en die we gaan ontmoeten, verderop in het verhaal dat meer zal verraden over hun komen en hun gaan. Hierin werd de hotelier Frits Schiller genoemd en geroemd vanwege zijn liefde voor kunstenaars. Hij was er zelf ook een, getuige de geschilderde bewijzen aan de wanden en in dikke rijen leunend tegen muren in de gangen. Soms, zo zou in 1970 een van de laatste obers zeggen, wel drie rijen dik, alsof hij haast had zijn omgeving in snelle vegen vast te leggen.

Naoorlogse herfstavonden op het plein: het standbeeld van Rembrandt staat vol in de wind en in de regen. Geen duif of meeuw die het waagt om op zijn hoofd te gaan zitten, of meer precies: op de ijzeren baret. Bij Hotel Schiller zijn de ramen beslagen, gedempt plezier klinkt, ook klinkt af en toe buiten een vlaag luidruchtig vertier als de deur opengaat en gasten het hotel verlaten, zich haastig schuilhoudend in de luwte van het hotel, de dames met hun huidkleurige panty's en lage schoenen met munten op de wreef, soms een hak voor hen die klein zijn van stuk, schuilend onder zwarte paraplu's aan hun mans arm. Rijen naoorlogse taxi's wachten zwart en glimmend van de regen op klanten. Onder het afdak staat de eigenaar, de hotelier, rokend, zoals hij vaak buiten staat te roken als alles loopt, alles werkt, gasten hem niet meer nodig hebben en hij zichzelf overbodig heeft gemaakt. De naoorlogse elite heeft zichzelf weer gevonden. Handen zijn geschud, jassen afgegeven in de nieuwe,

ruime garderobe waar ze aan hangers loze omhulsels worden van wol en aangevreten bont. Hoop wordt afgewisseld met desillusie. Sommigen zullen nooit meer willen spelen of deelnemen aan het leven, anderen zien weer kansen. Het leven gaat door.

Zomeravonden op het plein, verder terug in de tijd, vooroorlogs, begin jaren twintig: de ramen staan open, de terrassen zijn vol straatmuzikanten, een orkestje speelt binnen. Gasten lopen af en aan over het kleine pad van het park, dat de zuidkant van het plein – waar Hotel Schiller zetelt – verbindt met de noordkant. Muziek druist tegen elkaar in, botst in de lucht, vloeit samen. Daardoorheen parelt gelach van een vrouw, gegil van meerdere aangeschoten jonge garçonnnes, gezang van een vrolijk groepje feestvierders. Zakenmannen zijn hier met hun vrouwen in hun avondtoiletten met zeer lage rug, hun hoeden en hun voiles. Joodse diamantairs van het Waterlooplein doen er hun zaken, artiesten maken hun entree, bohemiens zijn aanwezig. Ze maken hun plannen, bespreken hun ideeën en beschouwingen over de wereld tijdens de eerste interbellumjaren met stemverheffing en vuistslagen op tafel. Vernieuwingen, ontdekkingen, wereldveranderende inzichten. Nooit meer oorlog. De swingende klanken en syncopen van de jazz zweven over het plein en verdwijnen in de zijarmen van de Amstel- en Utrechtsestraat.

Op andere dagen en door de jaren heen zwiepen straatvegers het verleden met felle vegen weg. Vuil wordt opgeveegd op een blik, dienstbaar bukkend. Later borstelen de veegmachines de stenen en stoepen glimmend.

Op sommige dagen ligt het plein er strak bij, als een geheel. Op andere dagen als gebroken en weer gelijmd. Er heeft zich ook zo veel afgespeeld.

Boven het plein heerst de overkoepelende hemel met zijn oneindige luchten. De geur van water van de grachten en de Amstel vlak achter de noordkant parfumeert het plein.

In het stadsarchief liggen oude illustraties van ‘het plein’ toen het nog Botermarkt heette. Kaal en ruim was het daar. Ook toen stond het standbeeld van Rembrandt er al. Het is het oudste beeld van de stad dat de tijd overleefde. Geplaatst in 1852 was het een reden voor feesten en kermissen voor het volk. Eerst werd het beeld op een voetstuk geplaatst en op een sokkel gehesen, om vervolgens te worden aanbeden. *Gegroet*,

Feesten en kermissen op de Botermarkt, 1872

grote schilder. Gezegend zijt u, grote meester. Het standbeeld was de loutering van onze ziel en moest ons herinneren aan onze eigen grootheid, onze eigen identiteit na de pijnlijke scheiding met onze zuiderburen. Nederland is groot. Nederland is machtig. Ook zonder België dat deel van ons uitmaakte en zich had afgesplitst.

Gelukkig hadden wij Rembrandt. Er werden Rembrandt-broodjes verkocht, Rembrandt-poppen, Rembrandt-tekeningen.³ Het volkslied werd aangeheven en de jonge koning Willem III was aanwezig toen het beeld werd onthuld. Er was een kunstveiling voor de rijken en in de avond vuurwerk voor de armen. En dat was precies zoals de inwoners het plein graag zagen: niet als markt voor boter, maar als dé plek voor feesten en vertier en volksvermaak. Van hogerhand werd echter anders beslist. De grote meester verdiende beter dan zicht op plat vermaak zoals de kermis die daar vaak plaatsvond, en zo werd een andere bestemming voor de plek bedacht die stemmig zou zijn en meer cachet zou geven. Een park

in de stad, een plantsoen waar in plaats van een zee aan kasseien nu bomen groeiden en alles kalmte ademde.

Onder groot en vlammend protest van de burgerij werden de stenen van het plein verwijderd en werd de kermis afgeschaft. Van het Palingoproer in 1886 weten we hoe het afloopt als het volk zijn vertier wordt afgenomen: oproer en revolte. ‘Daarop volgde het gewone beloop van al de oproeren die Amsterdams historie vermeldt: de dienders kregen de klappen en niet de raadsleden, die aan het edel volksvermaak een einde hadden gemaakt; toen kwamen er huzaren en soldaten met geweren. De kermis bleef afgeschaft.’⁴

Zo ging het altijd in Amsterdam, volgens het laconieke bericht in de krant *Het Haarlems Dagblad* van 1931, geschreven door een journalist die er plezier in had: ‘Mal of Niemendal.’

Het plein kreeg zijn plantsoen, dat als volgt werd beschreven: ‘Er kwam een landelijke stemming waarvan ouden van dagen profiteerden gelijk hun plicht is, in het plantsoen zich op de banken in de zon te koesteren tenminste bij gunstige weersgesteldheid. [...] speelden er ook veel kindjes die keisteentjes naar Rembrandt gooiden die zich er niets van aantrok en naar oude kereltjes die er nijdig om werden; tenslotte waren er zoals overal honden, die den grond omwoelden. Een bezienswaardigheid leverde ook de musschenboom op welks overtalrijke bewoners bij vele passanten een blijvende gedachtenis achterlieten.’⁵

VEILINGHUIS DE ZON

Waar te beginnen met het verhaal over het plein en over het hotel? Misschien bij het begin. Niet alle verhalen beginnen bij het begin en krijgen juist hun contour en zeggingskracht aan het einde, als we kunnen meevoelen met wat er in de geschiedenis verloren is gegaan.

Om dan maar bij het einde te beginnen: in het voorjaar van 1972 werden in Hotel Schiller de meeste schilderijen van de muren gehaald. Landschappen, portretten en stillevenen werden in dekens verpakt en ingeladen in een verhuisbusje. Het waren er veel. Ze pasten er net in. Van ‘het plein’ werden ze naar veilinghuis De Zon op de Blauwburgwal gereden. De kijkdagen waren al snel.

Hier ziet u een zelfportret uit 1919, een haven met zeilschepen, aquarel. Portret van een zwarte man. Klap van de hamer van de veilingmeester. Zijn

stem was onverstoorbaar. *Man met baard, damesportret, en nog een damesportret. Vijftig voor die dame in de hoek. Wie biedt er meer? Een portret van prins Bernhard.*

De schilderijen van hotelier en kunstschilder Frits Schiller werden, een jaar na zijn overlijden in 1971, samen met zijn trouwe schildersezels, bij opbod verkocht.⁶

Inmiddels liet de nieuwe eigenaar van het pand er geen gras over groeien. Muren werden geveerd. Kleine goedkope aanpassingen werden gedaan. Het personeel vertrok. Zij die bleven waren verward en gedesoriënteerd. Nieuwe monniken, nieuwe kappen. Nieuwe regels, niets mocht er meer worden bijverdiend, iedere cent was voor het hotel. Weg met die handeltjes in ansichtkaarten en vreemde valuta, die door de vroegere eigenaar oogluikend binnen een zekere marge werden toegestaan. Weg met het contact met de drie vrolijke dames van lichte zeden die tegen sluitingstijd van de cafés domicilie hielden in de lobby als het fatsoenlijke volk sliep, waar ze op de kamersleutels van zakenmannen loerden.⁷

Bij iedere emmer water die over de vloeren werd uitgestort, met iedere schoonmaakbeurt verdween de oude sfeer uit het hotel. Een aantal schilderijen van beroemdheden mocht blijven hangen van de nieuwe eigenaar – zakenman Caransa –, een paar, maar de oude sfeer sijpelde weg, samen met het oude personeel dat met het hotel verbonden was geweest.

En dat terwijl... Hoe broederlijk verliep de overdracht niet. In een interview in *Het Parool* met als kop REMBRANDTPLEIN VOOR 90% VAN MIJ klonk twee jaar eerder nog louter goede wil.

“Ja dit is toch wel een erg mooie dag in mijn leven,” verklaart Maup Caransa (53), van eenvoudig olieman via dumpgoederen nog steeds razendsnel carrière makend in onroerend goed, achter een kop koffie bij Schiller. Hij heeft het net gekocht. “Dit plein heb ik altijd al willen hebben, het is het mooiste plein van Nederland. [...] maar een Rembrandtplein zonder Schiller is geen Rembrandtplein en daarom wilde ik dat er ook graag bij hebben. [...] U moet niet vergeten dat het hotel ontzettend veel voor hem [Frits Schiller, MB] betekent. Laat hem toch gerust met vier flessen sherry voor de deur de komst van Sinterklaas afwachten. Dat hoort er nu eenmaal bij. Dat is traditie net zo goed als Schiller traditie is.”⁸

DINSDAG 17 NOVEMBER 1970 DE TELE

Caransa na koop van Schiller: Frits Schiller en Mung Caransa heffen het glas op een goede toekomst van hotel Schiller.
Foto: Jan Siappenbeid

„Het plein is mijn hobby”

De Telegraaf, 17 november 1970

Op een foto in *De Telegraaf* met als bijschrift ‘Het plein is mijn hobby’ zaten Schiller en Caransa nog net niet hand in hand. Tijdens het dubbel-interview zou Caransa de hotelier zelfs een baan aanbieden.

‘Op een geven moment zegt Caransa: “Zeg je blijft toch wel bij mij in dienst? Schiller zelfbewust tegen Caransa: “Natuurlijk, anders zou het niks worden.”’⁹

Toch zou het anders lopen.

In veel horeca en zaken op ‘het plein’ werd geschrobd, overgeverfd en grof vernieuwd. Niet alleen Hotel Schiller, maar ook Royal Café De

Kroon aan de noordkant was door Caransa aangekocht en werd ontakeld, schoongespoten, de muren werden geverfd. Alles wat oud was, werd opgeslagen in een zijkamer of in een vitrine tentoongesteld als een klein aandenken aan het verleden.

De zakenman wist hoe hij moest omgaan met tweedehands. Zelf was hij rijk geworden met de verkoop van dumpgoederen en tweedehands auto-onderdelen. Niet gek voor een Joodse jongen van het Waterlooplein, die de oorlog overleefde omdat hij met een niet-Joodse vrouw was getrouwd. Zijn lichte uiterlijk en blauwe ogen hielpen daarbij, evenals zijn toestemming om door gedwongen sterilisatie af te zien van verder nageslacht.

Tanden op elkaar en overal de bezem door. Alles is handel. Niet klein-zerig wezen. Hij was overal... Caransa wás het plein. Hij bezat driekwart van de zaken.

Toen werd Caransa in 1977 ontvoerd, en er werd tien miljoen gulden losgeld betaald. De gemerkte bankbiljetten doken overal op in Europa en in Amsterdam in de bars en cafés op 'het plein'. Zelfs in zijn eigen hotels en cafés – overal was Caransa-geld – maar de biljetten waren allemaal al eerder uitgegeven. Daders waren zo goed als bekend, maar te bewijzen viel er niets. Daarna vertoonde de zakenman zich niet meer zo veel in het openbaar, liep niet meer zo nadrukkelijk over het plein. Hij was aan iets groots ontsnapt in de oorlog, maar nu... Een mens was nooit zeker van zijn lot.

De versjachering en versjittering van het plein ging door. De penoze drong door tot sommige cafés, gokhallen rukten op en de verloedering sloeg toe. Veel cafés in Caransa's portefeuille werden verpacht tegen woekerprijzen. Oude gerenommeerde zaken stierven met hun gasten. Wat ervoor in de plaats kwam, waren plekken voor toeristen die niet beter wisten. Zij hadden geen idee van het vorig leven van het plein en het was te veel moeite om het hun uit te leggen.

Toeristen staan voor het tijdelijke.

Anderen probeerden iets terug te vinden van de oude tijd. Stedelingen, buurtgenoten gingen nog wel naar het kleine Café Schiller, dat vastzat aan het hotel en waar ze zich, eenmaal binnen, veilig waanden achter de anonieme toegangsdeur waarachter toeristen eerder een nachtclub verwachtten dan een jugendstilcafé.

Frits Schiller,
4 november 1966

Een herenportret, een liggend vrouwelijk naakt, een damesportret... Bij iedere klap van de veilinghamer verdween er iets van het oude hotelimperium van Hotel Schiller. Met pijn in het hart. Ook de veilingmeester kwam daar graag. Tenminste, toen het hotel nog van de familie Schiller was. Later niet meer.

Klap. *Een hotelinterieur aquarel, klap, een doorkijk van de Reguliersdwars naar het plein, klap, klap, klap, portretstudies vier stuks, schetsen en studies in portefeuille, mansportret.* Ook de bieders kwamen graag bij de oude Schiller. Tien, vijftien, twintig, vijfentwintig gulden kostten zo hun herinneringen aan hem.

Klap, *een zelfportret* van de oude hotelier en kunstschilder met zijn grijze naar achteren vallende lokken, zijn scherpe profiel met geprononceerde neus, zijn levendige, opmerkelijke ogen.

Er zijn foto's van Frits Schiller poserend als schilder met een model. Het zal ergens tussen lunch en diner zijn, de tijd dat hij zich terugtrok om

te schilderen in zijn atelier op de enorme zolder. Het model was meestal een acteur, een actrice, zanger of kunstschilder, regisseur of schrijver, en moest weer door naar een optreden, een interview of gewoon weer aan het werk. Vandaar misschien dat zijn schilderijen altijd wat schetsmatig zijn.

Kunstschilders zelf, de groten van naam die het hotel bezochten, er woonden en leefden, zagen hem als een amateur. Hij wist dat, het deed hem zeer. Het woord ‘verdienstelijk’ was een woord dat vaak viel. Ook dat woord deed hem zeer. Toch was er ook jaloezie; die publiciteit, hoe deed hij dat toch? Hij was overal, maar dan ook overal en altijd aanwezig, zijn lange, magere gestalte stond aan iedere groeve, hij verscheen bij iedere opening of herdenking. Bij ieder jubileum en iedere viering, op iedere bruiloft dook hij op, altijd met een zelfgeschilderd portret onder de arm, de verf vaak nog nat, dat met een zeker ceremonieel werd overgedragen en overhandigd.

Als hotelier was hij geliefd om zijn gulheid en grote liefde voor kunstbroeders.

Als kunstschilder was er spot om zijn honger en zijn geldingsdrang. Zo was er een mop van de naoorlogse Joodse grappenmaker Max Tailleur: ‘Mensen hebben jullie het al gehoord? Er is ingebroken bij Schiller. Een dief heeft twee schilderijen weer teruggebracht.’¹⁰

Toch bleef de hand teder als de hotelier op een ladder met een plumeau de lijsten aan zijn muren ontdeed van stof. Zwarte struisvogelveren streelden voorzichtig de geschilderde grootheden die zich onder zijn vleugels schaarden, van wie hij iedere haar met veel liefde en eerbied op het schilderslinnen had gestreken, evenals de teint van de huid, de kleur van jurk of pak.

Oudere naoorlogse gasten wisten nog de namen. Herinneringen en *ach ja, ach ja*-uitroepen klonken volop. Vingers knipten bij het oor om het geheugen te doen opschrikken uit zijn sluimer, op namen te komen, liedjes, liedjes, teksten... *Was hij niet getrouwd met die of die? Toch ook een actrice? En hij... Ach ja, die moord, ach ja, die vreselijke, vreselijke moord hiervoor op het plein. Hoe had het iedereen beziggehouden... En zij, ja zij, in die groene jurk, hoe ongelukkig was zij, een secreet van een vrouw, een wijf om een vuistslag te geven, maar zingen, zingen, dat kon ze...*

Stemmen waren altijd mild over hen die er niet meer waren, opgegaan in de tijd, of in de oorlog, in de kampen. Doden geven ons een mild